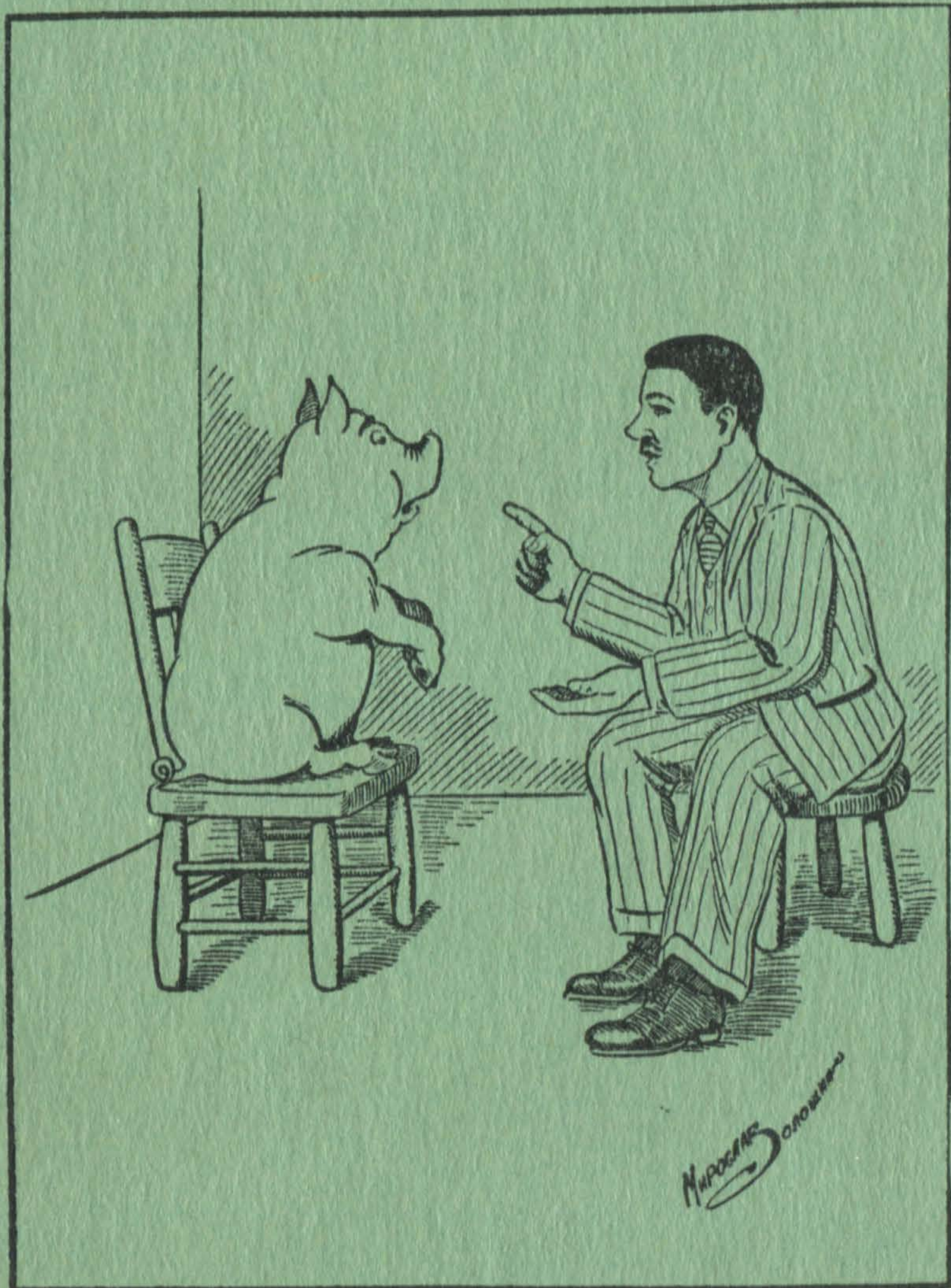

ВАСИЛЬ СТАВНИЧКА

ЧУДО ПРОФЕСОР

ВАСИЛЬ СТАВНИЧКА

ЧУДО ПРОФЕСОР

1 9 4 6

Накладом автора.
Виннипег, Манітоба, Канада.

Всі права застережені автором.

Printed in Canada.

В погоні за вчительською посадою, Василь Мудрець, молодий, чорнявий чоловік, зайшов до гмінної канцелярії, де вїйт і радні радили над громадськими справами. При столі побачив кількох мушин, що попакували короткі люльки, а писар записував щось у грубій книзі.

Просить учительської посади.

Молодий, чорнявий чоловік замкнув потихоньки двері, підійшов ближше до стола і, коли всі видивились на нього, вклонивсь низенько і певним голосом сказав:

— Добрий день, вам панове. —

Війт і радні разом з писарем ще з більшою цікавістю почали прирлядатися незнакомому подорожньому. Такий чемний, відважний і рішучий привіт подобався їм.

Прибравши поважну міну, війт рівнож відважно і спокійно сказав:

— Добрий день і вам, пане. —

Слово “пане” вимовив якось нерішучо, придушено, бо побачив, що той незнакомий дуже мізерно був одітий, а з виїмком жандарма і місцевого дідича, він більш нікому не сказав “пане”. Всеж, побачивши краватку на шиї незнакогого, якось негодилося оминати того загального титулу...

— Що-ж скажете доброго, пане? — запитав спокійно війт.

— Переходжучи через ваше село, я поступив до вас, панове, запитати, чи не можна дістати у вас посади.

— А чим-же ви займаєтеся? — запитав з цікавістю війт.

— Я є професором! — відповів молодий, чорнявий чоловік.

— Дуже жалую — сказав війт — але професора ми маємо.

— Знаю, що вчителя до дітей маєте, але я не вчу ані дітей, ані людей. Я є професором від худоби! . . .

Всі вибухли непогамованим сміхом. Війт, усміхаючись, сказав:

— Може ви, пане, — поглядаючи на краватку — може ви є пастухом від худоби, або, в остаточнім разі, доктором-ветеренаром від худоби, але не професором, — бо де-ж видав хто таке!... Це-ж нечуване!...

— Ні — заперечив молодий, чорнявий чоловік рішучо. Я не є ані пастухом, ані ветеренаром від худоби. Я вчу худобу говорити!... До цього маю знання і практику!

Війт з радними знова вибухли нестриманим сміхом...

— Чого-ж ви смієтеся? — різко запитав професор.

— Та якже-ж нам не сміятись? — сказав війт, стримуючись на силу від сміху. Хто таке чував, чи видав, щоби хтонебудь міг навчити худобу говорити! Можливо вам, пане, щось в голові покрутилось

Ні, не говоріть такого, пане вйіте — перебив писар, стаючи в обороні “професора” просто з тої причини, що і він підчас всяких нарад чи громадських засідань, носив рівнож краватку на шиї. — Не говоріть такого, пане начальнику, бо це для вйіта не пасує. Нині всякі чуда діються на світі. Що нині виглядає чудом, завтра перестає ним бути. Коли я був в вйіську, одного дня приїхав там цирк і то

аж з Америки. Там я чуда бачив. Ви тако-ж в те не повірилиб. Приміром написала дівчина на таблиці число СІМ і показала коневі. Кінь поглянув, грошки подумав і сейчас стукнув сім разів копитом до підлоги. А потім написала число чотири, а він чотири рази стукнув, так, як належиться. А потім і два і три і щоб не написала, то він відповів, як треба.

— А відтак вийшла малпа. Таки правдива малпа, десь аж з африканських джунглів. Вийшла, поклонилась на всі сторони, витягнула з торбинки “рудж” і почала мазати варги. Опісля витягнула коробку з пудром, напудрувала писок і очі і ще раз вклонилась доокола. А відтак, як скочила на “біцикль”, то так вганяла на підвищенню, що люде аж вмівали зі здивування. Бігме, що правду кажу. Навіть нашого дідича Гицля панунця не їде краще! А потім, як чотири пси почали танцювати вальца “Фалі Дунаю” з усіми викрутасами і вихилясами, зі всіми граціями і темпами, то публика аж охкала з радости. Деякі пані аж вмівали... А потім дві свині ходили по шнурах —

— Ну, це вже неможливе! — запротестували учасники громадських нарад одноголосно.

— Що неможливе — викрикнув вже розгорячкований писар, стараючись боронити себе і боронити загрожене становиско професора. Не можливе?!... А віз, що їде з шале-

ним розгоном без коней, як це діється в Америці, то можливе? А літання людини в повітрі аж понад хмари, як це діється в Франції, то можливе?! А провадити розмову з кимсь рідним аж з поза далекого моря через телефон, то можливе? А як Василь ставничка їздив з товаришем на планету Марса і там вони позалюбувались в дівчатах, то можливе?...

— Ні, це також неможливе — запротестували всі в один голос...

— А я вам кажу, мої панове, що те все можливе. Багато з того я на власні очі бачив, а багато такого я читав в газетах і книжках. Люде вже літають в повітрі, як птахи. Це можливе. Ви самі колись переконаєтеся!

— Зрештою, хибаж мало у нас худоби, що ненадається до праці в полі? Даймо професорові кілька штук на початок, та нехай професор вчить. Опісля дасться видіти по чий стороні правда...

— Та воно ніби правда — каже війт. — Неробучої худоби в нас досить і можнаб дати кілька штук на спробу, як то кажуть. Опісля, коли завважимо, що та худобина бодай сякий-такий робить поступ, тоді можна буде вже з більшою певністю дати більше... А, як ви будете вчити, пане професор, місячно, річно, чи від штуки?...

— Я радше згодивсяб від штуки — відповідь в заклопотанню професор — але не знаю, кільки матиму тих штук...

— Та, по правді, булоб не зле, колиб худобина уміла говорити — погодилися всі присутні.

ІСПИТ ЗРІЛОСТИ

Всі задумались. В канцелярії запанувала тишина. Професор присів на лавці під стіною. Дим клубами вносився по канцелярії, підносився і стелився по стелі й по вікнах. Деякі покашлювали, позивали і дальше уперто мовчали. Кожний думав. Кожний завзято курив!...

— А де ви школі були, що вас навчили на такого професора — заговорив вїйт, більш вже,щоби прервати уперту мовчанку, ніж з цікавості, бо така уперта мовчанка, почала ставатись прикрою.

— Мене в школі того не вчили — відповідь професор — бо таких наук не навчають ані в публичних школах, ані в семінарах, ані в гімназіях, ані в університетах. Мене учив доктор від худоби, котрий в своїй довгій практиці при худобі розумів її і спізнав її всі прикмети і всі здібности.

— Одного разу, коли я зайшов до його ветеринарної лічниці, корова припровадила своє

телятко. Почала розказувати про телячу слабкість. Каже, що теля не їсть, не пє, по ночах не спить, а коли і задрімає, сейчас зриваєсь і кричить “мамо, мамо!... .

— Доктор вислухав, пішов до шафи, приніс якихсь порошоків і корінців, домішав до того ще якоїсь медицини, залив теплою водою і щєраз добре вимішав. Потім зілляв те все до малої макітри, поставив перед теля і каже, “пий”. Але теля пити не хотіло... Доктор моргнув до корови тай каже: “Скажи, нехай зараз випє!” Корова заговорила, при тім стукнула кілька разів ратицею до підлоги і теля, без дальших примх і вагання випило до крапельки і сейчас стало веселіше і почало брикати! Я не міг з дива вийти!...

— Кажу до доктора: А ви як ту худобину навчили? Та цеж поза всякі людські поняття! Та цеж недоувірення! Небувале!...

Він подумав тай каже: “Навчить біда ворожити, коли нема що до уст вложити”. По правді сказати, то мене біда вчила, а я худобу вчив... Знаєте, бувало таке, що припровадить до мене чоловік, чи жінка якусь худобину — корову, чи коня, тай каже: “Пане доктор, мій кінь слабий. А я, знаєте, того коня обпукую, обмацую, приглядаюсь, прислухуюсь — одним словом: бадаю, як то доктори загально називають і, як це часто і всюди ді-

ється, не могу все як раз вгадати слабости і попасти на потрібну до вилічення медицину. Дам якоїсь медицини, а вона, на нещастя, часами не тільки, що непоже, але ще більше пошкодить... Тоді попадаю в халепу... За день за два приходить чоловік, захмарений, як облаки в Пилипівку, тай каже шей з погрозою: "То ви як мого коня корували? Та-ж він ще гірше слабий, ніж перше був! То ви гроші вмієте брати, а помогти не можете? Віддайте гроші!... Та, почервонівши, як індик, суне до мене з кулаками... Стривайте" — кажу. Я не могу докладно відгадати, що його болить, бо то німина! Воно не може мені сказати, що його болить, бо говорити не вміє. А ви подумайте, кільки то докторів людей лічить, тай також не все вгадають — мимо того, що люде говорять і кажуть і показують, де їх болить і що їх болить. Доктори також гроші беруть, але до них іхто не йде і не впоминається за грішми...

А він каже: Як ви доктор, то повинні знати як худобину лічити, а не розумієтеся на тім ділі, то не чіпляйтеся до лічення!

— Ух, аж обридло таке слухати! Остогидло, чуєте?...

— Все-ж, коли той чоловік відійшов, нахмурений, невдоволений, я почав ДУМАТИ! Почав розбирати і передумувати, чи той чоло-

вік мав рацію бути невдоволеним, чи ні. І, знаєте, після довгих роздумувань, я признав йому рацію. Мені здавалось, що я не заробив тих грошей чесно і справедливо. Я взяв гроші за вилічення, а не вилічив! Коли я занісби черевки до шевця, до направи, а той замість на правити, ще їх порізав, порвав, то що тоді я сказавби йому?! А коли я проголосив себе лікарем, що лічу худобу, а коли слабу худобину приведуть до мене і я замість вилічити ще більше її лиха нароблю, то який з мене доктор? . . . Доктор, це-ж сторож здоровля! Він повинен знати всі хвороби, всі долегливости, всі комплікації недуг, без різниці, яка комплікація то не булаб. А коли я таких комплікацій не знаю, чи не розумію, то знак, що мені треба більшого знання! Мені треба більше науки! . . .

Я постановив звернути йому гроші. Я не хотів обтяжувати сумління тягарем. І, сьогодні, тішусь, що те зробив! . . .

Почав я купувати книжки і не на те, щоби для декорації вони лежали в шафах і приманювали очі клієнтів, але на те, щоби з них вчитися і присвоїти собі те, що люде з давен-давна написали. Я почав з завзяттям студіювати! . . .

Я щиро простудіював біольогію, біо-хемію, Матерію Медіку, ботаніку і Гербалістику (науку про лічнічі зілля), якою послуговувались з давен-давна Декартес, Пліні, Гален, Паркін-

сон, Колпепер, Кнайп і множество других. Простудював навіть і Астрологію, бо, кажуть, що декотрі планети ділають прихильно, чи відємно своїм впливом на здоровля худобини, чи людини, чи всякої іншої живої твари.

Грунтовне простудювання оттих наук забрало мені, поза мої медичні студії, ще повних п'ятнадцять років

І в тім часі мені світ розширився! Я набув бажаного знання! Я став паном ситуації. Я став майстром своєї професії. Замість темряви, я побачив світло. Я набрав до себе довіря і певности у свої здібности. Я став на підвалинах, без яких члени всяких професій в скрутних моментах серіозних випадків, або епідемій, впадають у вир паніки і трясуться, як осиковий листок під подувом сильного вітру. Завдяки студій, я це все поборов і нині певний себе!

Після студій, я прийшов до прекрасних переконань! Я пригадав собі, що цвіти говорять і розуміють, коли людина до них говорить.

В сусідстві мого батька жила старенька бабуся. Кожного ранку, коли виходила у свій город — зільник, цвітки, чуючи її питомий тихенький хід, підносили бадьоро свої ніжні голочки, листочки піднімали свої чубочки і сміялись до неї. Але той ніжний, тихенький усміх був тільки для неї і вона могла його доглянути, тільки вона своєю безграничною любовю

могла добачити — у своїй ніжності могла чути їхню тиху-тихесеньку мову!...

І зродилась у мені думка, що і худобину можна розуміти і можна навчити її говорити. Я почав вчити і навчив. Ви самі чули, як корова говорила і мене розуміла. Тепер маю вже менше клопоту і тішусь великими успіхами. Нарікань вже не чую, але, противно, всі мене загально шанують і поважають.

Бачучи світлі успіхи і виїмкові висліди його довголітньої науки і практики, в мені зродилось бажання вступити в його гідні призначення сліди і спробувати своїх здібностей в тім згляді. Я почав просити його, щоб прийняв він мене за свого ученика. Він сказав, що до такої науки кольосальної терпеливості, треба віри в себе, треба праці — треба посвятити себе цілого. На ті всі замітки, я щиро і рішучо прирік йому, що це все аж надто добре розумію і безумовно піддаюся під його розумну і практичну контролю.

Я став його учеником. Початки були страшенно трудні — так само трудні як всі інші початки — але постановив дійти до ціллі, йшов сміло наперед без вагання і без відвороту. В хвилях приглоблення і зневіри, я відганяв негативні думки, а свій запал до викінчення початого, підтримував вірою і успіхами в будучність, вірючи, що я рівнож в своєму часі діж-

дусь світлих успіхів, як і він, мій професор.

Наука забрала мені сім років утяжливої праці. Мій добрий вчитель завважив у мені добрий ґрунт до науки і сіяв чисте зерно в багату почву. Старався вмістити в мені цілий засіб свого великанського знання і передати мені свою науку, свої спостереження і досвід з цілого свого життя.

При кінці семого року мій добрий вчитель одного вечора сказав: Через цілий час наших спільних переживань, я дуже точно слідив за твоїм розвоєм і тепер можу зовсім сміло дати тобі рекомендаційний лист, або Дипльому. Наука твоя довершена і з того я дуже вдоволений!

РАДНІ ЗГОДИЛИСЬ

Особа професора набирала певного зчудовання, а тим самим і поваги. Мимо його нужденного одіння, рекомендація його особи вплинула на вїйта і радних досить сприяючо. З па-стуха, заякого уважали його на початку, в їхніх очах поступенно ставався чоловіком розсудним і зовсім нормальним. Своїм оповіданням, та своїм пожертвованням часу на зрозуміння німої худоби, викликав в них подив і повагу.

— То, якже-ж кажете, панове? — запитав один з радних присутних, дивлячись, як кожний з них сидів і думав над словами чудо профе-

сора. Я кажу, що то справді булоб небуденне чудо, колиб можна навчити худобу говорити. Нехайби і худібка могла з нами розмовляти...

А справді, справді, що булоб це велике чудо і навіть дуже поплатне! — сказав другий Колиб яку гварантію дістати від професора, то я давби свого бичка сейчас на науку. Колиб він бодай трохи навчився говорити, то мігби пасти худобу. Давби йому попоїсти трохи грису для білшого вдоволення і мігби пасти худобу краще ніж пастух. Коли порахувати, пастух коштує багато. Я плачу йому двадцять гульденів на рік, даю пару ходаків, ну тай ще годувати треба. А бичкови і так треба давати їсти...

— Так, так — підхопив добру думку третій з ряду. Це, правда! Коли худоба говорилаб, можнаби її щось пояснити, наказати, переговорити і через таке порозуміння можнаб уникнути багато неприємностей!... В мене, як знаєте, є норовистий кінь. І маю з ним дуже багато клопоту і комедії!... Часом здуріти можна!... Що вже бю і штуркаю і кричу і все те нічого не помагає. Тільки стає “дуба”, або гасає в бік, або скаче в гору, або лягає, хочби в болото!... Аж недавно я запримітив, що тільки одна одніська гречанна солома помагає... Підложу скрутель, запалю і від диму, чи від огню він так настрашиться, що потім і втри-

мати не можна!... А колиб умів говорити, то може сказавби мені, чого так вперто він норовиться...

— Де там він сказавби — викрикнув радний при самім кінці стола. Не сказавби нічого!... В мене норовиста жінка. Говорити вміє і, як кажуть, цивілізована, але часом, як зноровиться, то не гречанна солома, але і маруна не може!... Німина бодай шкоди не робить, тай не проклинає, а вона як пічне кидати горшками, то най Матка Христова заховає. А як почне сипати погані слова і прокляття, то і вуличник почервонівби!...

— Годі нам про це довше спорити — сказав один рудявий, низький, старший віком чоловік. Найважніше те, що ніяк не можу понятти, ані повірити, щоби худобу можна навчити говорити.

— Та можна навчити, чи не можна навчити, лишімо вже цю справу для професора — сказав з притиском писар.

— Це правда — потвердив війт. Годі довше про це говорити. Про це найкраще знає професор. Спроба незашкодить. Грошей наперед не треба давати і втрати не потрібно боятися. Навчить професор, заплатимо, ненавчить, то його втрата... Я от зараз пішлю присяжного в село, щоби скликав до канцелярії людей і, можливо, хтось з них дасть яку худобину до

науки. Що буде, то буде, одначе добре зарадитися людей в таких справах. Цікаво почути, що люде на це скажуть...

— Пилипе — крикнув вїт на присяжного, котрий дрїмав собі преспокійно в куті канцелярії і цілий світ його нічого необхідив. — Пилипе, а підїть но сейчас в село та скажіть людям, щоби сейчас зійшлись до гмінної канцелярії. Скажете їм, що прийшов до нас чудо-професор і буде вчити худобу говорити.

Присяжний засулютував по військовому і пішов. Вїт, звертаючись до професора, запитав: “Ви зажадаєте платні аж тоді, коли навчите худобу говорити? Коли той притакнув, вїт знова запитав: Ну, так гаразд. Ми вдоволені, але поки навчите, то де будете мешкати і що будете їсти? Треба-ж якось жити...

— Про це власне я хотїв з вами говорити. — сказав професор. Ви постараетеся мені о добру і вигїдну кімнату і їжу, а опїсля, коли люде заплащать мені, тоді я заплачу вам.

На це всі згодилися.

— А ще одно я хотївби запитати пана професора — сказав один з радних тоном, що виходило, що не ходило йому довідатися про методу навчання, чи способи розуміння худоби, але, щоби собі оттак з цікавости з професора покпити.

— А ви тільки вчите худобу говорити, чи може щеї читати і писати і співати? Думаю, що і рахунків не пошкодилоб навчити. Це вже бувби один захід, а користи з того булиб великі! . . .

— А вже-ж а вже-ж — що добре це булоб — підхопив один з радних поцмокуючи свою коротеньку люльочку. — Я про те самий хотів питати, але кум Аґанас перервали мені. Я хотів запитати, чи ви всю худобу вчите взагалі, себто корови, коні, вівці, пси, коти — глузував він попакуючи люльку, та спльовуючи немилосердно на підлогу . . .

— Знаєте, панове, заговорив професор здушеним тоном. Як бачу починаєте брати мене на кпини і глузування. Недивуюсь вам, бо в таку можливість невірите. Чи не краще вже зачекати, аж побачите якісь успіхи і аж тоді вже осудите? Осуджувати наперед щось, чи когось, неналежить до доброго тону поважних господарів! Коли побачите, що худоба зможе говорити, тоді випадалоб мені з вас сміятись! Але я того незроблю!! Ви будете сміятися самі з себе і зі свого невірства. Ніколи не судіть наперед, бо це не чесно і нерозумно. Щоби відповісти на послідне питання, то скажу, що в доктора ми найбільш навчали корови і коні, але над свиньми, чи другими звірятами, ми неподумали. Всеж, думаю, що і свиней можна навчити,

колиб, очевидно, придбати відповідні методи і заосмотритися у великий засіб упертості і терпеливості! . . .

— Ну, то все добре, думаю, — сказав на закінчення війт. Все в порядку! Чекаймо на людей і почуємо, що вони скажуть! . . .

СТРІЧА НОВОСТЕЙ

Всякі новості, без різниці, які вони небулиб, люде стрічають насмішками, кпинами, опісля глузуванням, відтак недовірям а врешті перестают інтересуватися, забувають і навіть не згадують. За якийсь час, одначе, коли така нова річ перейшла в стадіум загального вживання і про неї другі народи вже загально говорять і вживають, люде, особливо скептики і недовірчиви, потихонько прислухуються, говорять, витворюють в собі заінтересування і зроджують в собі жажду посідання висміяної річи. Відтак, переконавшись, що така річ є можлива і корисна, масово купують і уживають ту річ, з якої ще недавно сміялись і кепкували . . .

Читачі, особливо старші віком, котрі приїхали десятки років тому назад до Канади, пригадують собі бодай одну таку річ, яку загально висміювано. Около пятьдесять років тому назад, вертали до села вислужені вояки, що служили в Чехах, Герцоговині, Тиролю, чи інших місцях широкої і довгої небіжки Австрії і опо-

відали, що бачили таку коробку, що говорила, сміялась і співала — прямо так, як жива людина. На такі поголоски, люде з недовірям похитували головами і казали: “таке вже неможливе. Він, або хоче нас так-во-во обманювати і хоче нас всіх обдурити і з нас насміхатись, як з дурнів, або самий дурень і не знає про що говорить. Де-ж хто таке видав, щоби якась деревяна коробка говорила, співала і сміялась. То якась видумка — байка!

Внедовзі, одначе, слідами таких балачок і дискусій, до села прийшов якийсь Вірменин, Чех, або Мадяр, викликав людей на вулицю розставляв на три-ніжці таку власне “коробку” і грав... Коли з трубки виходили звуки якоїсь української пісні, люде хрестилися, відскакували, охкали і говорили, що в тій коробці сидить чорт, бо тільки він може своїми проклятими штучками виспівувати різні пісні, та вигравати тристенні вальци і “трамболянки”.

З часом освоїлись з тими “коробками”, бо бачили їх підчас ярмарків по місточках, опісля бачили їх підчас відпустів в Зарваниці. Почаєві, Рокомиші, або в інших відпустових містах, де не тільки вигравали “вальци” і співали світських пісень, але і побожні, відпустові пісні, прийняли ту річ, як річ зовсім звичайну! А коли побачили таку “коробку” в місцевого священика і учителя, почали тоді масово купувати

фонографи, чи грамофони і, в послідних часах, така висмівана коробка, сталась одною з необхідних річей кожного заможнішого господаря.

На точнісько такий самий сміх були виставлені молотільні, жниварки, електричні млини, пароплави, автомобілі, еропляни, телеграфи, телефони, радія і множество інших річей... Всякі нові річи мусять перейти ферментацію людських насмішок і кпин.

ЗАГАЛЬНИЙ СІЛЬСЬКИЙ ЗДВИГ

Гуторячи, підсміхуючись і глузуючи з новинки до вершка їхньої уяви, люде почали ліниво сходитись. По щирості, ніхто тим не цікавився, ані всі про те і не думали, чи можна, чи неможна навчити худобину говорити, але всі цікавились тим якимсь чудернацьким “виродком”, що відважився на таку пекольну брехню!... Де-ж видано, чи чувано, щоби можна навчити худобину говорити?... Та про таке навіть в байках не говориться! Це справді “смільчак”!... Це небуденній брехун!... .

Сонце хилилося до заходу. Люде порозмішувалися по майдані доокола великого, широчезного каменя, який, підчас подібних зборів, за всіди служив за підвищення для промовця. Хто мав що говорити виходив на той камінь і промовляв до народу. Цей камінь робив таку при-

служу многим генераціям того села від непамятних часів.

Рамя в рамя вийшли найперше вїт з професором з канцелярії, щоби привитати неспокійну і крикливу юрбу. За ними поступали не-сміло прочі радні, попакуючи люльки і раз-враз пошкробувались в голови, “со страхом і трепетом” перед втратою ласки від своїх виборців, як що той вибрик диво-вижньо професора недопише!... Як вони виправдають свою згоду на зарядження такого чудернацького збору?!...

Нарешті, коли вїт виступив на камінь, юрба дещо притихла, а за якийсь час зовсім успокоїлась.

— Панове і Пані, Сусіди і Приятелі! Даруйте за так нагле і несподіване потурбування вас! Нагла справа, змусила нас до наглого скликання вас всіх. Не скликати вас і не сказати вам про те щось незвичайного, булоб може гіршим розчаруванням і не вдовіллям загальним, ніж саме скликання. Дятого, розберіть справу і не судіть нас занадто строго.

Він подав руку проесорові, поміг йому видістатись на камінь, а коли той поклонився на всі сторони і всім, вїт дальше говорив:

— Оцей пан, пані і панове, є професором і каже, що вчить худобу говорити. На всякі спроби ми старались випитувати його, чи таке можливе, він уперто стоїть при своїм і запевняє

нас, що така річ можлива — не тільки можлива, але певна. Я не входжу в те, чи можлива і певна — чи він може навчити, чи ні, — це вже будучність покаже, але я радби знати, що ви на те скажете. Цей пан професор, як нас всіх запевнив, грошей наперед не жадає від нас і, думаю, що не зашкодить нам переконатися про правдивість його слів. Коли-би хтось з вас тим зацікавився і мав охоту дати бичка, чи ялівку до нього на науку, то на тім нічого не стратить... Навчить заплатите, не навчить, так вас нічого не коштує!...

Люде вибухли гистеричним сміхом! На адресу професора посипались терпки і обиджаючі слова кпин, та глузувань... З під верби почувся голос: Нехай бувби привів з собою якусь корову, коня, чи теля, або свиню! Тим доказавби правду своїх слів! А так дурить нас! Бере нас, поважних господарів, на кпини. Думає, що ми його дурні! Геть з ним!...

— Успокойтеся, добрі люде — поспішив втихомирювати війт розгасовану товпу. Успокойтеся і не смійтесь!... Ми вже всіяко про це випитували професора і по його поясненнях і запевненняч, ми переконались, що така річ, як навчання худоби мови, не є неможлива!... Богато чуємо такого, що в початках виглядає неможливим і смішним, але потім переконуємося, що ми завчасно сміялися і посуджували когось.. Ка-

жу-ж і впевняю вас, що хто дасть яку худобину до нього на науку, він нічим не ризикує. Лишень тоді заплатите, коли навчить! Не навчить, не зобов'язані заплатити! Таку ми маємо згоду!...

Товпа де-що успокоїлась, але шепоти і обидуючі виклики давались чути сям-то-там, але поступенно стихали.

Врешті озвався з гурту багатий чоловік і грімким, чистим голосом сказав: На певно не знаю, чи така штука, як навчання худоби говорити можлива, чи ні, але, як знаєте, я завсіди цікавлюся всім новим і це почало мене також цікавити. В мене є льоха і, коли цей пан професор згодиться і зможе навчити її говорити, я обіцяю заплатити сто гульденів.

— Сто гульденів від штуки то не кипська платня, але все-ж треба подумати нам, де буде професор мешкати і що буде їсти, поки він відробить тих сто гульденів.

— Успокойтеся люде — сказав той багатий чоловік. Успокойтеся. Я обіцяю дати і кімнату і постараюся про всі вимоги життєві.

— А коли не навчить і не буде мати чим заплатити, в такому разі затримайте його в себе і нехай той затягнений довг відробить. Дасьте йому цип, та нехай відмолотить; однаково наймаєте молотільників! — викрикнув один зі смільчаків.

— Подождіть — сказав поважно вїйт. Не годиться з чоловіка сміятися. Ми вже так за-богато кепкуємо! Даймо спокій! Ніхто не може вимагати, щоб хтось комусь робив задармо. Якщо невдасться навчити льохи, я сам з власної кишени заплачу кошта прожитку. Як довго забере вам навчити свиню говорити, пане професор?

— Це залежить від здібностей свині, пане вїйте — відповів пригноблений професор. Є всякі свині, так, як і люде!... Є бистроумні, лапають всьо з великим запалом, і є такі, що і лопатою в них тяжко щонебудь вмістити!...

— Це правда — сказав один поважний господар з гурту. Є двоякі свині... Тупі і бистроумні. Такі, що люблять вічно рити і такі, що риють тільки задля потреби. А деякі люде є такі, що на тім не розуміються і закладають всім свиням дроти в рила.

— Не вірю свиням, бо свиня все свинею, хочби її навіть хрестити, чи святити — знова викрикнув хтось з гурту.

— Успокойтеся, добрі люде — сказав багач. За багато говоримо, кепкуємо, насміхуємося і журимося тим, чим не треба журитися. А де буде спати, а що буде їсти, а чи навчить він і то тільки ті говорять, що не мають жадної худоби, ані свині, ані не мають що давати до науки а говорять тільки тому, щоби штуркнути чоловіка під ребра, бо в тім бачуть якусь

насолоду для себе!... Я беру професора до себе і чи вдасться йому такого неімовірного чуда доказати, чи ні, між собою ми порахуємося. До суду не підемо і до вас о поміч також не буду звертатись. Ходімо, пане професор! Нехай не беруть вас на шутки!...

Василь Софрон з професором пішли до дому. Люде почали також повільно розходитися,

Ходіть, пане, зо мною.

але невдоволені бо багач перервав їм прийємність, забираючи з собою професора. А такий предмет сміху та кпин нечасто в тому селі трапляється. Дорогою викрикали, та сипали жарти на кошт професора, кажучи, що коли

професор навчить льоху говорити, то які мудрі пацята будуть...

— Чуєте, як насміваються з вас? — сказав Василь Софрон.

— Чую — відповів якось бадьоро професор. Але пождіть! Прийде час, що я зних посміюся.

КВАЛІФІКАЦІЯ

Годі описувати ту утяжливу науку і муку, якої той бідак-професор піднявся! Одначе те, що постановив і приобіцяв людям і богачеві Василю Софроніві, доконав. В початках, свиня робила дуже незаметні успіхи в науці, але після кількох місяців розумної і методичної науки, почала робити надсподівані успіхи і поступ. При кінці другого року був вже певним, що своєю учинцею не повстидаєсь перед людьми. Свиня перейшла, як кажуть “понс ассінорум” і без всяких доган, навчитись цивілізованою і ученою. Могла бездоганно говорити, а навіть могла розуміти написане...

Захоплений надзвичайними здібностями свині і її небуденними успіхами, професор пішов до війта проголосити добру новину, з просьбою, щоби війт післав присяжного скликати людей знова до гмінної канцелярії, бо там говорити-ме свиня.

В міжчасі почали розмову над наукою свині.

— І якже-ж повелося вам з наукою льохи?
— запитав врадуваний доброю новиною вїйт.
Мали, певно, багато клопоту?

Професор дає лекції.

— Як самі знаєте — відповів певним і вдово-
леним тоном професор — початки все і всю-
ди трудні. На початку, свиня не могла похопити
ані йоти, але, в решті, як похопила слова і по-
чала вязати їх в речення, менш-більш могла
стягати речення до купи і вязати їх в парагра-
фи, одного разу нагло запитала: чи то цілий
світ розмовляє тією мовою, котрою ти до мене
говориш?

— Мене дуже здивувало таке питання, бо
ані про мови, ані про світ з нею ніколи не го-
ворив. Як вона попала на таке питання, я не
мав сили зрозуміти. У відповідь, я сказав, що
на світі є різні мови і їх є сотки і тисячі, але
я вчив тебе такої мови, якою я говорю і якою
говорить ціле наше село. А вона знов: А які
мови є найголовніші і котрою з них послугу-
ється цілий світ?

— По щирости, я і самий непевний був, кот-
рою цілий світ послугувавсяб і не знаю, чи така
мова є, щоби її всі розуміли, але змушений був
щось відповісти. Кажу: До найголовніших мов
світа є мова Англійська, Німецька і Французька.
Їх найбільше вживають!

— А мова, якою ми ось тепер розмовляємо,
до котрої з тих мов належить? До англійської?

— Ні, кажу. Це українська мова. Гарна, ча-
руюча, легка до вивчення, але на жаль її на-
віть свої діти забувають. Батьки навіть раді-

ють, коли чують, що їхня дитина чужою мовою “швенькає”! І я оповів їй цілу нашу історію, всі наші політичні невдачі, про гноблення нашого народу в чужому ярмі — всі звірські насилства наших відвічних і жорстоких, захланних ворогів! Оповів їй про наші чудові, могутні степи, про наші чаруючі села, про наші врожайні поля і вишневі садки; про нашу давню культуру, наші колишні і сучасні змагання!... Але, думаю, що в своїй промові, вона про це сама дещо згадає і вияснить свої вражіння!...

— Це справді якесь нечуване ще досі чудо! — заговорив в захопленні вїт. Я гратулюю вам за просто недосяжнимі великанські успіхи і небуденну витревалість! Не можу віджалувати, що ви зазнали так багато прикростей від нас самих на початках!... Аж тепер переконаюсь, що до витревалих належить побіда!... До таких тільки належить світ!...

— Я сейчас пішлю присяжного поміж людей до проголошення того надзвичайного відчиту, а в між часі, покличу майстрів, щоби зробили, якесь підвищення — плятформу — звідки моглаб вона говорити. Заряджу всьо, що потрібне, щоби те віче випало якнайкраще!...

Професор пішов до дому, щоби перед тою важною хвилею дати свині остаточні інструкції і вказівки, як має і мусить поводитися серед кепкуючої товпи.

— Уважай найперше, щоби не поплутала промови. Буває звичайно таке, що не один простодушний чоловігя рветься на п'ятформу, щоби конечно щось говорити. Вилізе на підвищення і з запалом починає щось мимрити, але, коли побачить, що на нього всі вліпили очі, чи як го кажуть дістане “трему” і тоді ані в кут, ані в двері, хоч пропадай. І слова не може промовити. Публика його висміє і декого тим навчить, що він і до смерти не покажесь на п'ятформі, а декого так провчить, що він перед тим ніж вийде на п'ятформу, приготує відповідний матеріал і з нього виходить навіть добрий бесідник.

— Найперше опануй себе! Старайся уявити собі, що ти тільки до мене говориш. Решта не відграють дл тебе жадної ролі. Вони прийшли ТІЛЬКИ слухати. А що про тебе будуть опісля говорити, це від тебе самої залежить. Вивяжежся добре із своєї дуже важної для тебе і мене ролі, похвалять тебе; вивяжежся зле, то, розуміється, що не зможеж сподіватися за те похвал. Колиб похвалили тебе за щось таке, що ти собі незаслужила, це булоб фальшиве признання і таке незаслужене признання повинно тебе обидити. Говори сміло і виразно і поволеньки! Докажи їм, що своїми зусиллями, працею, витревалістю, ти здобула щось, чим можеш радіти і чим можеш гордитись.

ПРОПАМ'ЯТНА ЛЕКЦІЯ

Приспане село знова ожило. Довідавшись про новий збір, люде вибігали з хат і спішили на майдан, щоб побачити і почути небувале чудо! А що таке “чудо” було поза границями їхнього розуміння, тішились надією, що знова будуть мати нагоду добре посміятися і викпирити відважного “обманця”!

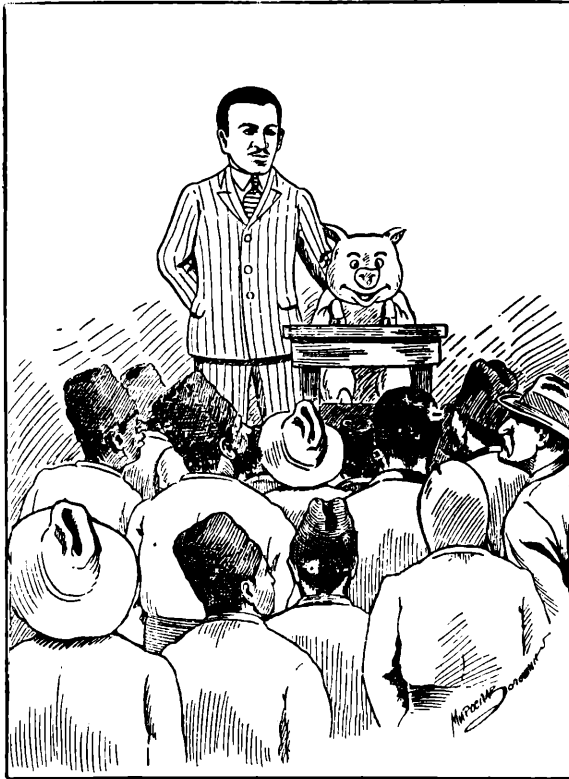
Сонце хилилося до заходу, так само, як і тоді, коли сходилися на заклик війта на майдан. За кожним подувом вітру, листочки на деревах осик шепотіли недоспівану, таємну пісню.

На підвисшенню засіли радні, війт професор і свиня. Народ обляг ново змайстровану п'латформу і впер очі виключно на свиню, яка вимита і вичесана, поглядала смілими очима на зацікавлену юрбу...

Професор, zarazом і предсідник, повитав таке вилічне зібрання і подякував за таку загалну участь і просив, щоби заховувались спокійно, так як люде повинні заховуватись і щоби без сміху і без упередження вислухали уважно кожного слова. Не повинно нам розходитись ХТО говорить, але звернімо нашу увагу про що говориться.

Відтак звернувся до льохи і попросив до слова.

Льоха встала, передніми ногами оперлася вигідно на стіл, поверненням голови до всіх поклонилась і почала говорити:

Свиня промовляє до народу.

— Панове газди і газдині! Завдяки моему доброму і терпеливому вчителєві, я поборола всякі труднощі і навчилась вашої мови! Радію, що можу до вас говорити. Довго говорити не буду, щоби вас не мучити, але те, що скажу, вислухайте з увагою і повною щирістю. Я свиня, найперше говорити-му про свині і хочу сказати дещо в обороні свинячої раси. Що нас називають “свиньми”, того ми не встидаємося! Але, сказати по правді, ми тільки з назви свині, не з натури. Природа сотворила нас таких, які ми є, таких, як нас бачите, а з людей виробляються свині, як самі знаєте! Вже від дитинства, людина набирається злих прекмет, як захланність, пажерливість, шахрайство, злодійство, а навіть і мордерство! Часами людина стає такою потворою, що коли порівнюють її до свині, то для свині роблять кривду!... Своїм поведенням, грубістю, брутальністю, декотра людина переходить навіть найгіршу свиню.

— Для розривки, чи в цілі пошукування за мінералами, то нам природа дала рила, то ви з зависти, пхаєте нам дрїт і це по наші розривці. Ми своїм рилом незробили нікому великої шкоди.

А коли люде одні проти других риють, то, замість заложити їм дроти у варги, ви ще вихваляете їх, а навіть і обожаєте. У вас, хто більше рие, тимбільшу славу має! Захоплює

важніші становиска і таких ставлять діттям за примір.

— А хтож з більшою шкодою риє ви, чи ми? Ви риєте при виборах і своїм риттям помагаєте вибрати навіть таких людей на своїх представників, що навіть не гідні того достоїнства!

— Від свого професора я довідалася, що ви часами робите такі дивиса риттям, що ми, свині, встидались би таке робити.

— Одні других обкрадаєте з маєтків, з честі! Присвоюєте чуже добро, вдів з дітьми кривдите, а коли прилапає вас на якімсь гарячім вчинку, волочитесь по судах, та правуетесь, поки того всього загарбаного і свого власного не промарнуєте! Запроторуєте одні других до тюрем, саджаєте до криміналів, а коли не вийде по вашому, стараєтесь шукати нової зачіпки, щоби своєму сусідови в чімнебудь пошкодити.

— Засідаєте по при дороги і рабуєте свого сусіда, а коли він борониться, вбиваєте і затираєте слід за собою. Підпалюєте своєму сусідові хату, не зважаєте навіть на це, що в тих хатах паляться цілі родини, навіть маленькі діти! Часами рабуєте і вириваєте людині последний кусок хліба і не для того, що їсти хочете, але тому, щоби другому його відобрати. Цього не робить навіть найлютіший звір! Він тільки тоді рабує, коли їсти хоче, а ви рабуєте

тоді, коли у вас засіки повні! Крадете тільки тому, щоби загарбане змарнувати! Хочби ви як збогатились, то всього вам за мало! В своїй пажерливості навіть заповіді божі забуваєте! Забуваєте Його велику заповідь “Люби ближнього свого, як самого себе!

— Говорив мені професор, що навіть коли до церкви увійдете, то устами шепчете молитву, а в думках плянуєте зло для свого сусіда!

— Брехня стала для вас молитвою. Ви лукаві! Між вами не було і не буде ладу і порядку! Ви не допустите до порядку! Ви ями під другими копаєте, хоч часто-густо самі попадаєте в них! Жиеє так, як колись Михальда пророкувала, що стануть всі народи проти себе! Стане брат проти брата війною. Батько стане війною проти сина, а син проти батька. Здається, що цілий світ занурився в кров, — в ненависть і готується до пімсти — брат проти брата!

— З цікавості, я запитала свого вчителя, чи поза мовою, якою він вчив мене, є ще другі мови? Він сказав, що є і навіть дуже багато! Питаю дальше: А яка мова найпопулярніша, себто така, яку розуміє цілий торговельний світ? Він вичислив деякі мови, але про українську нічого не згадав. На мій запит, чому він не зачислив української мови до мов торговельного світа, він із слізми в очах сказав, що це тому, що не маємо своєї держави, а тим самим не

можемо навязати взаємин з торговельним світом. Колись, в давнину — казав він даліше — наші прадіди торгували із всіми великими державами світа, а сьогодні наші побідники торгують нашими продугтами на своє імя і користь.

Не маючи своєї держави — говорив він даліше — ми говоримо мовою побідників. В польщі говоримо, цвенькаємо по польськи; а деякі з наших людей, безглузні, називають себе поляками! На закарпатській Україні базикають по руськи, або по малярськи, а на великій Україні говорять по московськи, а навіть на сміх других народів, називають себе “русскими!”¹ Одже служать всім і всякому, тільки, на жаль, не СОБІ!

При кожній нагоді, говорив мені мій вчитель, що ви люде добрі, щирі, гостинні, але на жаль, ви страшно поділені на маленькі групи. Дятого, деякі несумлінні наші агенти, підшиті рублями московського комунізу, пхаються між вас і вербують вас до московської кошари, обіцяючи вам рай на землі! Це лиш матня на вашу національну згубу, бо Москва Українців не любить і найчільніших наших людей запроторувала на Соловки, чи на Сибір, де вони масово згинули від тяжких робіт і з голоду! . . .

— Ви справді бідний Народ! Ви немаєте

нічого свого!.. Таж ми, хоч згідно називаєте нас свиньми, до такого ніколиб не допустили! Колиб ми могли говорити і порозуміватись, ми сталиб такою сильною нацією, що до нас неприступивби ані вовк, ані медвідь ані кровожадні Супи! Ми постоялиб за наші права життя і привілеї людини, сталиб такими сильними і упертими, що нас жадна сила не поборолаб! Але, як переконуюся, у вас нема згоди, нема довіря до себе, нема віри у свою силу і здатність правити і управляти собою, тому ви є наймитами і будете ними поки у вас не зродиться сила і жажда само-пошани і незалежності!

— По селах, по газдівствах, за вашим старанням і під вашою наукою і контролею, ми стались цивілізованими свиньми. Щоби нас упокорити, ви вкладаєте нам дроти в рила, точнісько так, як ваші побідники роблять з вами, заряджуючи плянові “ПАЦИФІКАЦІЇ” або висилають вас масово, як ягнят на Соловки, чи на Сибір! Під вашим гнетом ми стались покірні як овечки, подібно так, як ви. Але наші сестри, дикі свині, як тісно згуртовані у великі стада, череди, живучи по лісах і нетрах, це вже інший тип свиний... Вони стоять за свої права! Хто зачепить одну таку свиню, зачипив всіх! В обороні одної стають всі, бо та одна свиня належить до цілости, а без одної цілість переста-

ла бути цілістю! . . . Для того боронять ту частинку цілості! і, або всі гинуть, або виграють! Але відважний нарід ніколи не гине; завжди виграє! І наші свині по джунглях також виграють! А у вас як? Цілі родини, або і села, вяжуть як ягнят і цілими табунами висилають на Сибір, або до концентраційних таборів, а там масово гинуть під чортівським і здичілим оком окупанта нашої землі! А щож решта робить? Заломлюють руки, та дивляться, або приглядаються, як над їхніми братами і сестрами розярений воріг гасєє і спокійно вижидають своєї черги, щоби знова заповпити тюрми по померших своїх братах! Свині на це не дозволили! Свині не далиб себе так масово мордувати! . . .

— Одже, тепер, дайте мені відповідь: “Хто краще надається носити ім'я СВИНІ — ви, чи ми? . . .

— МИ — викрикнув цілою силою свого голосу старенький чоловік. “МИ” — а голос розпуки і невизказаного болю вдарив голосом могутнього дзвона до ушей присутніх і понісся долиною, понад зелені трави, рознісся по горах, та скоботав своїм звуком листки столітніх дубів! Запанувала мертва-мертвенна тиша! Всі немов скамяніли! Звук могутнього, наболілого слова “ми”, відбивався тут-то-там об верхи високих гір і вертався назад до ушей присутніх і гравірував у їхніх серцях п'ятно народнього гріха!

Будив душу до діла, до пімсти за свого поневоленого брата, за свого страдальну сестру, за невинніх дітей, за старих батьків! Кликав до пімсти за героїв провідників, які в боротьбі за волю, безвинно клали своє життя на жертівник за нарід, за свободу, за церкву, за український прапор!

З найбільшою увагою слухав тої відважної, небуденної промови поважний війт. Від самого початку ловив кожне-кожніське слово. Думав і розбирав і пристосовував слова до діл сучасного покоління і до діл наших давних предків, які в боротьбі зо волю хоч по героїськи загинули, лишили по собі незатерті сліди народніх неустрасимих змагань в історії світа!

Грובהва тиша осіяла якимсь таємним світлом присутніх! Дивне! Та розголюкана товпа, яка лиш з великим напруженням могла втримати спокій підчас всяких сходинок, тепер стояла немов зкам'яніла, очарована небуденною промовою небуденного промовця! Ніхто не посмів переривати її! Всі стояли неповорушно і у найвищому захопленні торжественно слухали! А вітрець перешіптувавсь з темно зеленими листками дубів, цілував пестливо вістря трави і кущів, а здалеких верхів гір вертавсь відгомін слова "МИ" . . .

Війт став і поглянув якимсь таємним, обоготвореним поглядом обнови і надії на при-

сутніх. Очарована і мов скамяніла товпа стояла в торжественній задумі і ожидала без слів на якесь чарівниче, підйоме гасло, готова виступити до боротьби проти катів-гнобителів, хочби навіть з голими руками!

— Сусіди, друзі і Приятелі! — почав глибоким, тремтячим, зворушуючим голосом війт. Треба було доброго чоловіка, щоби передав увесь засіб нашого болю, наших терпінь у ество свині, а та у своїй інтерпретації, передала той спільний біль у нашу пам'ять, у наші серця! Колиб був сказав таке хтось з нас, ми його булиб вкаменували, або розчвертували, але, що те все сказала нам чесна свиня, нас всіх опанував якийсь дух обнови, дух запалу, дух огню до боротьби, за наші права, за права цілого нашого поневоленого українського народу!

— Слова чесної Свині спалахнули сильним запальним огнем в наших серцях! Ми відчули болючу кривду, яку вороги виправляли нам протягом довжезних століть! І, як за часів Богдана Хмельницького нарід розпалений кривдою і виявив свою пімсту в боротьбі під Жовтими Водами, так і сьогодні, ми готові встати і рвати ворожі кайдани і здобувати волю для себе і для найменшого брата із світлим гаслом наших козаків “Здобути, або в дома не бути”! Але на таке час ще не прийшов! Пождімо спокійно! Виждиаймо відповіднього часу, а в між-часі, ста-

раймося підняти́сь ду́хом, горту́ймо наші́ сили, поки́ ду́х о́бнови, злу́ки, не́залежності́ не прося́кне ду́ші́ на́с всі́х! До́ки не наповня́ться ду́хом о́бнови і о́беднання́ всі́ бо́ри і лу́ги всі́ до́ли і го́ри і все, що́ ро́сте на на́шій до́рогій і ба́гатій зе́млі!

— Підго́товля́ймо і ви́хову́ймо сво́їх ді́тей ду́хом і ме́тодами ста́рода́вніх Спа́ртані́в, а то́ді, ко́ли на́дійде та ві́ками ви́жидана, Бо́гом бла́госло́венна то́ржественна хви́ля ми не по́боїмо́сь жа́дного на́їзника-влі́зливця, але ви́женемо́ його́ да́леко по́за гра́ниці на́ших пи́томих, зро́шених кро́вою на́ших ба́тьків. рідни́х зе́мель! . . .

— О́дно ро́зпо́рядже́ння хо́чу вста́новити по́ всі́ ча́си і за ва́шою зго́дою, а то, що́ від сьо́годні́ не ві́льно під тя́жкою ка́рою, впи́хати дро́тів в ри́ла сви́ней! Дро́ти та́кі вже́ бі́льше па́сувало́б за́кладати́ дея́ким о́дини́цям, я́кі безу́станно ри́ють про́ти сво́його́ наро́ду, про́ти його́ на́ціона́льних зма́гань, про́ти його́ не́зависимо́сти! Та́ким о́дини́цям шко́да ку́лі, але дрі́т у ва́ргах, бу́вби зна́менем, та́вром зра́дника і су́постата́!

Зверта́ючись до́ профе́сора сказа́в: “Не мо́жу зна́йти відпо́відних слі́в подя́ки для́ вас, па́не профе́сор. Па́ленію́ зі́ сти́ду, що́ са́мий я по́зво́лив со́бі ке́пкува́ти з вас, як та́кож, що́ по́зво́ляв дру́гим бра́ти вас на́ кпини́. Ду́же то́го жа́лую і в то́му жа́лі́нню, ві́рю ви́словлю́ю жа́ль

всіх!

— Правда, правда! — почувлись голоси одобрення з усіх сторін. Ми дуже жалуємо, що професора брали на всякі кпини і перепрошаємо його за всі обиди і насмішки, якими докучали на початках!

Так гаразд — сказав вїт. Вірю, що пан професор всім нам вибачить і простить нам наші непростимі прогрішення. А щоби дати доказ нашого жалю і каяття і направити бодай в частини наше немилосердно низьке і негідне поступовання нас всіх, я піддаю гадку, щоби нашого знаменитого професора прийняти як почесного члена до нашої громади і, замість навчати худобу чи свині, нехай вчить нас, бо, як ми вже тепер розуміємо, то нам скорше потрібно такої палкої-запальної науки і освіти, ніж свиням чи худобі!...

— Гурра, гурра — рознеслась по околиці тріумфальна радість з усіх грудей — Нехай жие наш розумний вїт! Нехай жие наш славний професор! Нехай жие наша славна на цілий світ розумна свиня! Слава також Василеві Софроніві, що цікавий піддержувати всякі новості і поміг професорові доконати те, що для нас всіх виглядало неможливим і дурним!

Темніло. На небі появилвся срібlistий місяць і глядів вдоволено, як свідок великого, містичного преображення народу — його націо-

нального відродження! Вітрець даліше перелітав і шепотів листочкам нову пісню про майбутні, великі змагання великого і від віків по-неволеного народу!...

Нарід поважно думав. Вертав домів...Тепер не була це вже розгасована товпа, яка спішила на майдан виключно, щоб поглузувати з професора — смільчака, але була це поважна, відроджена громада, яка під напором глибоких дум, кожне по своєму уплянувало способи майбутніх змагань в боротьбі за краще завтра — в загальнім поході на стрічу сонцю золотому!

Замість криків і галасувань, як то завсіди бувало попередно, люде спішили домів в найбільшій задумі і повазі, а в їхніх ушах відбивався відгомін слова МИ!

КІНЕЦЬ

Герой Між Студентами

Добре булоб пригадати
Часи, які були
Колись в школі, та, котрі вже
Давно проминули.

Були колись товариші. . .
Були приятелі. . .
Тяжкі хвилі проживали
В життю, невеселі.

Тай вчителі були всякі —
Добрі і хоробрі —
А деякі були злющі,
Негідні і недобрі. . .

Що старались за найменшу
Провину так мститись,
Що прийшлося кидать школу —
Або й утопитись. . .

Таких, мабуть, тепер нема,
А колиб ще були,
То так згинуть, як Гловацький —
Про нього-ж ви чули. . .

Був він злющим професором,
 Люципер правдивий. . .
 Кат для хлопців — й без пощади
 Дусив всіх, що сили. . .

Нассавсь крові він немало. . .
 І то не з одного. . .
 За те вчасно здавати звіт
 Пішов перед Богом. . .

“Та досить плачу й нарікань. . .
 Чи-ж ми баби-діти? . . .
 Хай ті плачуть. . . А ми, хлопці,
 Не в стані терпіти” . . .

Так сказав хтось серед гуртка,
 А всі закричали:
 “Правду кажеш. . . і замовкли. . .
 Нараз тихо стали. . .

Лишень чути тихий шепіт,
 Немов в лісі, в гаї,
 Коли легкий вітрець віє,
 Деревця згинає. . .

Вершки гнучкі, зелененькі
 Гиллям обіймуться —
 Перешепчуть листочками —
 І знов розійдуться. . .

Так студенти між собою...
“Цить” — котрийсь шепоче.
“Товариші — Слово Чести —
Зійдемо в півночі”..

“Прийдем, прийдем — всі гукнули.
“Осьтут руки наші”...
Повставали і виходять...
Пусто стало в клясі..

Ніч невидна, всюди хмари
Нависли крилаті...
Ідуть хлопці, гень за місто —
Местники завзяті..

Зійшлись разом товариші,
Далеко у полі —
Сіли гуртком на мураві
Під густі тополі.

Встає перший панич, Славко...
“Що-ж будем робити?..
Чи буде ще та собака
Довго на нас мститись?”...

Підвівсь Остап, пригноблений...
“Що-ж радиш робити?...
“Отак” — каже — “кульку у лоб...
Він не варт так жити”...

“То не штука” — сказав Остап.
“Хто-ж з нас такий буде,
Щоби в мозок всадив кулю,
Відтак собі в груди” . . .

“Тягнім льоси” — каже дальше,
Наш Славко упертий. . .
“Хто витягне чорну галку. . .
Той мусить умерти. . .

І тягнули жереб хлопці,
Товариші в вірі. . .
Комусь прийдешь, для добра всіх
Життя дать в офірі. . .

Витяг жереб панич, Славко,
Витяг чорну галку. . .
Поблід, сплакав, та-ж не час ще
Вмирать — стало жалко. . .

Так наради закінчились.
Студенти до дому
Забралися. . . Лишень Остап
Почув якусь втому. . .

Товариша було жалко —
Тому там остався, і
Бо хоч Славко пан, багатий,
Бідних не цурався. . .

Зблизивсь Остап... Розважає;
“Не плач любий брате...
Знаю, що жаль життя...
Жаль, тобі вмирати...

Я виручу тебе з цього...
Я убу потвору
І спокійно перенесусь
До божого двору...

А ти жий собі щасливо,
Згадай лише часом,
Як ми жили в братній згоді,
Й любилися разом.

В тебе батько, в тебе мати,
В тебе є родина...
За тобою будуть плакати,
Я я-ж сиротина...

Ніхто замнов незаплаче...
Хиба на могилі —
Нічна сова, жалібниця...
Й товариші милі...

Бо-ж без рідних я лишився,
Безрідних ховався...
Лиш з щирости батька твого,
Я в ваш двір дістався...

Разом-жеж ми все бавились.
Разом виростали —
І разом нас батько й мати —
До школи післали. . .

Позволь вчинить діло мені,
Позволь відплатитись. . .
Позволь мені за друзів всіх —
За всіх відімститись. . .

Тобі-ж жити і любити —
Світ радіє в тобі. . .
Мені-ж в світі й так немило —
Краще буде в гробі.

Подай мені свій револьвер,
Подай і набої —
А вже завтра увільню всіх
Від потвори тої. . .

Бере кулі і револьвер —
В очах сльози стали —
Цілюються, прощаються,
А в кінці розстались. . . .

Плакав Славко, плакав щиро,
Бо друг — замість жити. . .
І за нього-ж рад на себе
Руку наложити. . .

“Добрий ти мій товаришу,
Добрий мій хлопчино...
Не забуду тої жертви
Доки не загину. . .

Старати-мусь — хоч не тобі —
Комусь відплатитись. . .
Своїм добром з біднішими
Радо-му ділитись.

Спішить Остап до дівчини,
Біжить без упину,
Щоб хоч ще раз перед смертю
Потішить дівчину.

Потішити бідолашню,
Сказать: “Прощай мила,
Бо вже завтра умру-згину,
Щоб ти не тужила. . .

Кругом темна ніч розсілась,
Лишень понад хмари
Іде-блудить блідо-лицій,
Шука собі пари. . .

Глибоким сном все дрімає.
Довкола все тихо,
Лиш де-не-де пугач зойкне,
Віщуючи лихо. . . .

Тільки Остап одинокий
 Не спить, не дрімає —
 Іде, спішить вулицями
 Й на страх незважає.

Але не спить й його мила,
 Нема її спання,
 Бо чекає на Остапа. . . .
 Жде свого кохання.

Аж тут входить він в світлицю —
 “Гаразд моя мила.”
 Зірвалася. “Гаразд, Остап,
 А я так тужила”. . . .

Тай до нього, обіймає,
 Тулиться, вмліває. . .
 Деж так довго забарився?
 Слезами вмиваєсь. . .

Та де-ж бувби — в дома вчився. . .
 “Ах, мое-ж ти сонце.”
 Обнялися, цілуються. . .
 А місяць в віконце —

Заглядає, немов злодій
 З за чорної хмари,
 Тай дивиться на радощі
 Коханої пари.

Обнялися, цілються,
Тулить, обіймає...
Забув про все — забув навіть,
Що в ранці вмирає...

Що вже завтра його тіло.
Прикриють землею.
Забув, що так поснішався
Попрощатись з нею.

В тім зирк. Глянув. Схаменився...
Вже більша часть ночі...
Згадав ранок... Розжалівся —
Зайшли слізьми очі.

“Буть здорова, моє серце...
До дому йти мушу...
“Вже так скоро?... Посидь-жеж ще,
Потіш мою душу.

“Потіш серце, бо щось воно,
Якесь лихо чує...
Також дивний сон я мала.
Не добром віщує...

“Мені снились якісь трупи...
Якісь десь могили —
Якісь люде обоїх нас
В одну з них вложили”...

“Не вір у сон моя пташко,
Голубонько мила.
Не вір у сон... А сам дума:
“Правда тобі снилась”...

“Покинь думать про те, мила.
Покинь думку чорну...
Хай тебе ще поцілую,
До себе пригорну”...

І як може потішає —
Хоч жаль серце тисне,
Щоби правди не дізналась,
Словечком не писне.

“Буть здорова, лягай спати”...
Іде ів послідне
Обнімає дівча любе —
“Якеж воно бідне”...

Коли-б було вона знала,
Що він вже не верне —
Булаб його непустила
Від себе — це-ж певне.

Коли-б була вона знала,
Кажуть старі льде —
“Не мож знати, коли станесь,
Тай що, коли буде”...

Пустивсь іти вже до дому.
Склонив головоньку. . .
“Куди-ж летиж? Де прямуєш?
Вернись, соколеньку.”

Та даремне. . . Вже той сокіл
Невернесь ніколи, , , .
Ой заплачеш дівчинонько. . .
Заплачуть й соколи.

Уже й місяць поклався спати —
Наблюкавшись досить,
Вже і сонце пробудилось —
Росплітає коси. . .

Вже і птички пробудились.
Ожили й садочки.
Несесь пісня соловейка
Дзвінким голосочком.

Остапові-ж не до співу. . .
Ввійшов до квартири,
Бере кулі і револьвер
Ладує чотири. . .

Бере-й штилет. . . Узброєний
Іде так до школи —
Як відразу не застрілить —
Штилетом проколе. . .

“Професора убу” — дума —
Перенявсь журбою. . .
Ось в недовзі надійшли вже
Студенти юрбою.

Посходились вже до кляси.
Остап присів тяжко. . .
Сидить мувчки, задуманий,
Голову спер важко. . .

Згадав свої молоденькі
Літа — вік хлопячий. . .
Дні щасливі і безжурні,
Тай ще тяжше плаче.

Батько-Мати, котрі давно
Лягли спать в могилі,
Тепер стали перед очі
В цій послідній хвилі,

Загнівані, відвернулись,
Немов й непізнали. . .
“Тату! Мамо! Я-ж не винен!
Пощо-ж мені дали

Щире серце і любяче?
Воно-ж щиро любить
Товаришів — приятелів
Воно-ж мене й згубить!

Жаль, туга вже так сильно
Його досягнула,
Що аж сплакав — аж затрясся —
У двоє зігнула. . .

Прискочили товариші,
Просьть: Успокойся.
“Відкинь зброю. Не убивай.
Невмирай й небійся. . .

А ті слова, мов оливи
До огню долили. . .
“Думаєте, що я боюсь?
Тут ви помилились” . . .

“Йдіть від мене. Уступіться.
Оставьте самого. . .
Хто на смерть вже раз рішився,
Життя не для нього.

В тім двері “рип”, заскрипіли,
Професор явився. . .
Посипались двійки й трійки,
Бо ніхто не вчився. . .

Пощо-ж вчитись, студювати,
Та-ж за пів години
Позбуватись на все ката,
Хоч й товариш згине.

А професор викладає,
Та ніхто не слуха...
Хлопці сидять задумані,
Мов мертві — без духа.

Поволеньки час минає...
Коли-ж кінець буде?...
Остап мліє, бо розпука
Пригнічує груди.

Згадав, бідак, про дівчину
Любую, кохану...
Лишить її, а сам піде
В країну незнану...

Пригноблений. Ледви дише...
Гей, хлопче, розваги —
Шепче розум, але серце
Тягне до відваги.

“Ні. Не вертайсь” — каже йому.
“Йди, куди пустився.
Подякують товариші,
Що ти причинився —

Для добра всіх . . .
Скажуть: “Честь і Слава,
Також і честь для дівчини,
Що щиро кохала...

Момент кризи вже зближаєсь...
Годі вже сидіти...
Остап гірко в душі шепче:
“Прощай, милий світе”...

Взяв револьвер із кишені
І курок підводить,
А професор взяв капелюх
І з класи виходить.

Лише вступив кілька кроків,
Став в дверях, в порозі...
Тарах в серце. Життя з нього
До пекла в дорозі...

Тарах ще раз. Остап упав
З кулею у груди...
Зворушилось по всіх клясах —
Пішов відгук всюди.

Посходились професорі
Й студенти до купи.
Настрашились, побачивши
Два знайомих трупи.

В професора Гловацького
Голова розбита...
“Лайдак. Кабан. Непочціви” —
Каже катехита.

Не глузуйте не кепкуйте
Отче катехито,
Краще Богу помоліться,
Що й вас не убито...

Професора в каравані,
Везуть коні гарні,
А студента молодого,
Взяли до трупарні,

Ще ніколи не плакали
Діти так за татом,
Як Маруся заплакала
За своїм Остапом.

Мліло серце, дивлячися
На те тяжке горе.
На ту муку безграничну,
Глибоку, як море.

Мліло серце в Марусеньки,
Мліло, завмирало,
Коли свого Остапочка
На віки прощалоо.

А в суботу рано, в ранці,
Дзвони плачуть-грають,
Вулицями спішать люде,
Біжуть, поспішають.

Чи нещастя яке грозить?
Лихо? Яке-ж? З відки?
А чогож йдуть молоденькі
Панночки, підлітки?

А за ними йдуть студенти.
Лиця їх суворі. . .
Йдуть товариша прощати
У святім Соборі.

Йдуть Остапа попросити,
Що згинув за волю. . .
Що для добра товаришів
Віддав життя й долю.

У Соборі і поза ним
Тьма, маса народу —
Така сила, вже бачити
Не доведесь з роду. . .

Аж хтось гукнув: “Виносять вже”.
Нарід, як море
Розтупився, зробив місце,
Й шумить наче бори. . .

Взяли трумну товариші
На плечі, чотири,
А за трумною духовні
Співають Псалтири. . .

А студенти безустанно:
“Впокой, Святий Боже”;
Й витискали не одному
З очей щирі сльози.

А в тім криза наступила...
Сльози ллються рісно,
Бо почала ревни плакати
Дівчина жалісно.

Заплакала, заридала
Дівчинонька мила:
“За щож, Боже так караш?
Чим я провинилась? ...

“Ой не даром мені снились
Трупи і могили,
Ой не даром нас обоїх
В одну з них вложили...

“Не довго-му смерті ждати”...
Плаче, ломить руки —
“Без тебе жить я не зможу —
Я умру з розпуки ...

Й за трумною поступає,
Раз-у-раз вмливає,
Аж похід вже на цвинтарі
Над яму вступає... .

Вже здіймили тяжке тіло,
Остапове трумно
Вгріб спустили, заспівали
Вічну пам'ять сумно.

Та сумніше ще плакала,
Нещаслива мила,
А тим часом росла в гору
Висока могила.

Закопують хрест дубовий,
Садять і калину —
“Забери-ж й мене мій милий
Ох — зойкнула — “Гину” —

І нежива намогилу
Падає нещасна,
А на груди похилилась
Головонька красна.

І вже тепер не голосить.
Тихо спить, не плаче.
З того жалю обірвалось
Серденько любяче...

На другий день, у неділю
Дзвін голосить тугу...
Дівчатонька — товаришки
Ховають подругу...

Поховали на цвинтарі,
При Остапі з боку
На ту пам'ять, справляють їм
Сходини, що року. . .

Там зійдуться, заспівають
Йому й його милій —
Святий Боже, Вічну пам'ять
В тій темній могилі.

По цвинтарі лунає спів
Далеко й високо,
Аж до обох у могилу
Несеться глибоко. . .

Вони чують спів обоє,
Остап мов радіє. . .
Не забулиж, хто за других
Вмирати уміє. —

Кінець.

